

УДК 373.21(73)+373.21(71)

*Ірина Рудницька-Юрійчук,
м. Чернівці*

УКРАЇНСЬКА СІМ'Я ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ДОШКІЛЛЯ ЯК ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРІ США І КАНАДИ

У статті розглядаються особливості формування національної свідомості дітей дошкільного віку в українській діаспорі США і Канади. Досліджується специфіка сімейного виховання, яке відіграє вирішальну роль у становленні особистості. Підкреслюється, що в умовах іншомовного середовища не всі родини можуть дати дитині належну освіту в національному дусі, що вирішують дошкільні освітні установи. Так, автор узагальнює досвід роботи дитячих світличок, ініційованих і керованих організаціями українських жінок у США і Канаді. Доводиться, що їхня діяльність є основою української системи освіти; з 1952 року вони перебувають під патронатом Української національної жіночої ліги Америки (UNWLA); базуються на принципах національних цінностей, української культури та релігії; об'єднують невеликі групи дітей одного віку, починаючи з трьох років; створюють ефективні умови для розвитку любові до всього українського, почуття приналежності до українського народу через вивчення рідної мови, мистецтва, історії, культури, молитви, звичаїв, традицій тощо.

Ключові слова: українська сім'я, дитячий садочок, дошкільня, національна свідомість.

Українська діаспора з покоління в покоління плекала українську культуру, мову, прагнула зберегти материнські корені та виховати в дітях любов і повагу до своєї етнічної Батьківщини, її історії. Феномен українства відзначається у світі своїми особливостями: чільне місце в діяльності української діаспори посідає збереження й вивчення національних духовних цінностей, котрі акумулювали в собі досвід попередніх поколінь і збереглися в мові, традиціях, звичаях.

Загальновідомо, що виховання дітей починається вдома, родина відіграє найважливішу роль у вихованні людини. Сім'я є моделлю суспільства на конкретному історичному етапі розвитку, відображає його моральні та духовні особливості. Педагоги української діаспори в реалізації виховної мети на перше місце ставлять родину. Вони переконані, що «найбільш природнім і тому найбільш могутнім фактором виховання її (дитини – авт.) є родина. Вона бо виноє з себе нового члена національної спільноти, наділяючи своїми чи свого роду фізичними і психічними властивостями» [3, с. 2].

Проблему виховання дітей на національних традиціях в умовах еміграції досліджували вітчизняні і зарубіжні україністи: Б. Ажнюк, Б. Білаш, І. Боднарчук, А. Горохович, О. Кисілевська, О. Климишин, Ф. Кульчинський, Т. Михайленко, І. Руснак, І. Стражнікова, Я. Чумак, С. Ципівник та ін. Однак ще малодослідженою залишається проблема впливу сім'ї та національного дитячого дошкільного закладу на формування національної свідомості та ідентичності дітей в умовах діаспори.

Мета статті – проаналізувати особливості формування національної свідомості дітей дошкільного віку в сім'ї та національному дошкільному дитячому закладі в діаспорі США та Канади.

Сім'я, безперечно, завжди відіграє найважливішу роль у вихованні дитини. Роль батьків у даному процесі неможливо порівняти з найпрестижнішими виховними інституціями. Власним щоденним прикладом, стилем поведінки, спілкуванням із найближчими родичами чи друзями мати й батько закладають підвалини виховання своїх дітей, часто не усвідомлюючи цього.

Найбільша відповідальність за виховання дітей належить родині, а найближчим та найголовнішим вихователем є мати. Ця місія стає надзвичайно важливою, якщо людина з дитячого віку

проживає за межами рідної землі. За таких обставин у діаспорі українська розмовна мова вдома, національна свідомість батьків, почуття гордості за приналежність до української нації, віддана праця для української громади – засоби, якими прищеплюється дітям любов до всього рідного. В таких умовах дитина вчиться дієвості на національному ґрунті.

Виховання дитини від народження до 6-ти років має особливе значення для формування її характеру і світогляду. У цьому віці найголовнішими вихователями є материнська ласка й батьківська добра порада. Однак в умовах діаспори далеко не всі сім'ї можуть дати дитині належне виховання саме в національному напрямі, з урахуванням надбань етнічної культури.

Жінки, які приїхали до США і Канади під час першої хвилі еміграції (90-і рр. XIX – 10-і рр. XX ст.), працювали тяжко поряд із чоловіками. На чужині українські жінки були приречені на важкі, навіть нелюдські умови життя, в яких їм доводилося боротися не лише за фізичне, але й за духовне збереження своїх дітей, захищаючи їх від асиміляції в чужому світі. Крім того, вони змушені були виконувати і традиційну жіночу роботу. Дуже часто до цієї непосильної праці залучали й дітей.

Але українська жінка не тільки піклувалася своєю родиною та фінансовим забезпеченням, вона залучалася і до розбудови нової батьківщини та до збереження релігійного й національного життя поселенців.

І. Боднарук зазначає: «Вона (дитина – авт.) часто не має тепла родинного вогнища, бо батьки цілий день поза хатою, приходять увечері додому після праці втомлені й не мають сил і часу зайнятися вихованням дітей» [1, с. 18]. На жаль, за таких умов діти не виростають в українському дусі. Педагог переконливо стверджує, що все те, чого бракує українській дитині на чужині й чого часто не дає їй батьківська хата, повинен їй дати український учитель.

Освіта завжди була пріоритетом для українців, що яскраво виявляється в освітній діяльності організацій, створених українцями в діаспорі. На початку існування відстань між українськими осередками були достатньо значні, що надзвичайно ускладнювало виховання дітей у національному дусі.

Допомагали українським сім'ям виховували дітей молодшого віку дитячі світлички та садочки, які увійшли в систему національного виховання американських і канадських українців на початку 50-х рр. ХХ ст., тобто у період, коли емігранти другої і третьої хвиль реально відчували, що починають втрачати молоде покоління, яке активно входило в соціум країн поселення. Запобігти цьому процесові могла тільки система рідномовного навчання і виховання, яка повинна охоплювати дітей від дошкілля і аж до молодіжних організацій включно.

Одним із визначальних чинників збереження етнокультурної самобутності закордонних українців стало шкільництво – система національної освіти, яка давала не лише знання рідної мови, а й забезпечувала національно-патріотичне виховання. Використання рідної мови в чужому середовищі позитивно вплинуло на національне самозбереження. Для найменших дітей почали створювати дитячі «світлички» – невеличкі групи, що об'єднували дітей за віковими можливостями. Дошкілля стало важливою ланкою освіти, що закладає основи гармонійного розвитку дитини, сприяє кращому збереженню національних традицій, мови, культури. Власне, саме садочки виявились першою сходинкою дитини до пізнання складного довкілля, підготовчим етапом до життя в рідномовному середовищі.

Піддрунтям української виховної системи і логічним продовженням сімейного виховання були українські дитячі світлички [6, с. 18]. Це почесне завдання – виховання українського громадянина – взяв на себе СУА (Союз Українок Америки) з 1952 р. Туди українська мати могла приводити дитину вже на третьому році життя, щоб дитина дружила з рівними собі, пізнавала, хто вона, набувала почуття приналежності до українського народу й самостійності, розвивала природні здібності, вивчала рідну мову.

Метою української виховної системи в США і Канаді українці вбачали виховання повноцінної української людини, яка «в новій країні поселення, не тільки через лояльність, а й у повній любові до новопрیدбаної батьківщини, матиме також любов до країни свого походження і не позбудеться вартості українця» [6, с. 18]. Оскільки дитячий вік, особливо дошкільний

вік, є тим періодом, коли закладаються основи всіх основ, то в цей час варто акцентувати увагу на вихованні любові до своєї рідномовної батьківщини. Звичайно, це завдання надзвичайно складне та його цілком можливо реалізувати за умови, якщо батьки, які виховують у новій країні народжених на чужині дітей, усвідомлюють, що і вони, і їх діти – це частина української нації. У тих родинях, де українська мова є природною та постійно вживаною, популяризується українська книжка і дотримуються етнічних звичаїв, відповідно виховується почуття гордості, національної свідомості.

Спільними зусиллями рідної домівки та дитячого дошкільного закладу реалізувались усі напрями виховання дитини раннього та молодшого віку, а особлива увага надавалась національному, релігійному, духовному та моральному вихованню.

Українські педагоги в діаспорі вважають, що релігійно-духовне виховання варто розуміти як поступове розкривання й удосконалення в дітях тих якостей, що дають людині можливість здійснювати цілі, поставлені Богом. Ф. Кульчинський стверджує, що «духовний капітал, який отримала побожна релігійна дитина з християнського дому, вкаже їй, як жити серед людського оточення, як боротись із злом і як перемагати всі труднощі й небезпеки, з якими зустрічає молоду людину грішний світ. Коли ж дітям «не впоюються» релігійно-моральні переконання в ранньому віці, з них виростають егоїсти, матеріалісти, недовірки, вони легко сходять на манівці й гинуть у бурхливих хвилях житейської суєти» [7, с. 12].

Прищепленню почуття приналежності до українського середовища і релігійному та національному вихованню сприяє дитячий садок, який є неформальною, спонтанною школою, де під час забав-ігор активізуються дитячі таланти, інтереси та здібності. Тут же пробуджуються релігійні зацікавлення. Педагоги української діаспори стверджують, що релігійне виховання починається ще до вступу дитини у передшкілля, тобто в сім'ї, «бо вже змалку ненька кладе знак хреста над дитиною, коли вона будиться або спати лягає» [2, с. 8]. Релігійне виховання дитини починається від першої хвилини її життя, коли мама креслить на чолі новонародженого малюка перший знак

хреста. Звісно, що дитина не усвідомлює важливості цієї миті, але свідомі цього її батьки [11, с. 34]. У світличках це виховання продовжується і поширюється.

Дбаючи про майбутнє своїх дітей, українські педагоги в діаспорі наголошують на необхідності усвідомлення, що першою передумовою щасливого життя дитини є її духовний зв'язок із батьками. А він у свою чергу слугує передумовою вироблення в них бажаного національного світогляду та доброго характеру. Духовний зв'язок із дітьми можна виробити тоді, коли в сім'ї пануватиме любов, добро, коли плекатиметься культура, зберігатимуться релігійні засади, національні традиції. За твердженням А. Горохович, для правильного духовного розвитку дитини потрібна відповідна атмосфера, певні виховні засоби. Особливу роль тут відіграє мати, на неї покладена найголовніша роль у моральному вихованні. Вже немовля піддається впливу чарів маминої колискової, образу, що прикрашає стіни рідного дому, тепла і згоди, які панують між батьком, матір'ю та іншими членами сім'ї [4, с. 17]. Для повноцінного духовного виховання А. Горохович радить якомога раніше познайомити дитину з українською народною казкою, книжкою, українською дитячою піснею, а серед духовних «прикрас» дитячої кімнати вдома і в садочку рекомендує мати ікону, щось із предметів українознавства.

До батьків висуваються особливі вимоги: «Належне релігійно-моральне виховання можуть дати дітям тільки такі батьки, що самі мають у серці своїм Бога, є релігійні і моральні... Найбільше залежить від того, чи батьки можуть давати приклад побожного християнського життя... Моральне життя, розумна поведінка батьків витискає на душі дитини незатерті сліди... Ніхто не зацепить в душу дитини релігійного життя, любові до правди, поняття справедливості, духа любові, одушевлення для добра, коли дитина в ранні роки проживає в домі своїх батьків, що самі ніколи не моляться, не виявляють християнських чеснот, не живуть у згоді з собою, не вміють панувати над своїми пристрастями...» [8, с. 14]. Зразковий приклад батьків найбільше впливає на все життя дітей.

Зважаючи на авторитет батьків у вихованні, І. Петрів радить батькам, які хочуть добре виховати своїх дітей, «найперше

перевиховати самих себе» і наголошує, що вихованням дітей батькам потрібно займатись із того часу, коли дитина ще не народилася, «не побачила денного світла» через самовиховання [11, с. 7].

Як слушно зауважує Ф. Кульчинський, «першими вчителями, першими виховниками дітей повинні бути батько і мати, родина; родинний дім є тим вогнищем, де твориться атмосфера для релігійно-морального виховання дитини» [7, с.12]. Дитина дошкільного віку ідентифікує своїх батьків із Богом, їхні ласкавість, доброта і любов є відбитком любові, доброти і ласкавості самого Бога. У садочку діти переносять ці «симптоми» на вихователя. Саме тому педагог повинен відрізнятись особливою духовністю, щоб діти в його особі могли постійно відчувати любов і доброту, лагідність і сердечність.

Обов'язковим аспектом у процесі релігійного виховання є врахування віку та інтелектуальних можливостей дітей. Із цього приводу Я. Чумак стверджує: «Дехто думає, що релігійні поняття переходять інтелектуальні можливості дошкільнят, і якраз тому треба залишити релігійне виховання на пізніше, коли дитина розвине повністю свої інтелектуальні, емоційні і волеві сили-дарування. Такий підхід стосує сьогодні чимало батьків, а його безпосереднім наслідком є релігійна байдужість і моральна атрофія з усіма кінцевими вислідами: постійним зростом злочинності дітей і молоді і моральним хаосом, що неминуче веде до політичного, соціального та економічного неспокою...» [12, с. 444].

Національне виховання було провідним у навчально-виховному процесі українських освітніх закладів у країнах поселення. «Першою природною вчителькою дитини є мати. Від неї переймає дитина перший великий дар – рідну мову. На рідних землях ми не вміли цінити цього дару як слід. Аж серед чужого оточення бачимо всю його вагу, коли перед нами стає небезпека винародовлення... Рідна мова є якраз тим могутнім джерелом життя, що не дає змарніти, загинути навіть тим, що від рідного пня відлучилися. Отже, від матері залежить, чи дитина піде в дальшу дорогу, обдарована скарбом чи ні. На матерях лежить цей обов'язок плекати рідну мову в хаті. Від перших слів дитини й опісля говорити з нею тільки рідною мовою. Мати повинна

впливати й на всіх домашніх, щоб не вживали чужої мови, а рідної не засмічували іншомовними словами.

Не даремно ж називаємо рідну мову «материнською». Мати повинна знати й те, що її слова мають найбільше значення для дитини й до останніх днів не забуваються. Але що старша дитина, то більше відчуває потребу товариства ровесників. І тут постає перша небезпека; вона втікає до других дітей на вулицю. А від них не тільки нічого доброго не навчиться, але втратить той великий скарб, що його дістала вдома: рідну мову. Ця небезпека виринає також перед новоприбулими. Батьки звичайно йдуть до праці і мусять лишати дитину на цілий день. Який вихід? Треба дати дитину до національного садочка...» [5, с. 5].

Український дитячий садок – це допомога матері не тільки в тому, що вона може залишити там свою дитину і спокійно йти працювати. Саме тут, у світличці, може повноцінно розвиватися материнська мова. Вихователь у садку навчить дитину забавкою того, чого не раз важко досягнути матері. Із рідної молитви, патріотичних пісень, віршиків дитина довідується про далекий рідний край. Кожен образочок у книжці, кожна картинка на стіні розповідає їй щось нове. Цілоденне вживання мови легко привчить та призвичаїть дитину до неї. Отже, всю увагу варто спрямувати «на справу дитячих садків у всіх краях, де поселились наші люди, де живе й росте ціла наша надія – українська дитина» [5, с. 5].

Підставою виховання української дитини є сімейне вогнище та українське дошкілля. В світличці дитина знайомиться з рідною молитвою, піснями, звичаями і традиціями. Вона «вправляє і покращує свою українську мову й пізнається з іншими українськими дітьми. Світличка прищеплює дитині любов до України й всього українського. Вона допомагає тримати українське «Я». Те, що дитина навчиться до шести років, те буде пам'ятати все життя» [9, с. 12].

Отже, основним виховним чинником, який має вирішальний вплив на духовність молодого покоління, є рідний дім, українська родина, виховання змалку у середовищі рідної мови і культури. Наступним чинником національного виховання є українське дошкільне виховання – українські світлички, організовані українськими жіночими організаціями в США і Канаді.

Список використаних джерел

1. Боднарук І. Український вчитель і змінені життєві умовини / Іван Боднарук // Життя і школа (США). – Ч. 5. – 1961. – С. 17–19.
2. Горохович А. Плекаймо в дитині і розум, і душу / Антоніна Горохович. – Дрогобич: БЕСКИД, 1992. – 112 с.
3. Другий Всеканадський конгрес українців Канади. – Торонто, 1946.
4. Збірник матеріалів курсу працівників дошкільця. Виховна комісія СУА. – Філадельфія, 1966.
5. Кисілевська О. Доложимо усіх зусиль / Олена Кисілевська // Наше життя (США). – 1950 (січень). – С. 5.
6. Климишин О. Наші світлички / Олена Климишин // Наше життя (США). – 1974 (листопад). – С. 18.
7. Кульчинський Ф. Про релігійно-моральне виховання дітей / Филімон Кульчинський // Промінь (Канада). – №3-4. – 1961.
8. Нарис програми для передшкільця при кафедрі св. Йосафата у Торонто. – Торонто, 1980.
9. Пилипишин-Літепло Н. Виховання української дитини у дошкільньому віці / Надія Пилипишин-Літепло // Наше життя (США). – 1985 (липень-серпень). – С. 12.
10. Руснак І. Українське шкільництво в Канаді / І. Руснак, С. Романюк. – Снятин : Друк Принт, 2002. – 350 с.
11. Український садочок: Читанка. – Кн. 3. – Методичний додаток до читанки для українського дошкільця. – Смолоскип, 1997. – 208 с.
12. Чумак Я. Релігійне виховання / Ярослав Чумак. – Українське довілля : зб. виховних матеріалів [для українських родин і дитячих садків]. – Ч. 208. – Торонто, Онтаріо, Канада : Українське видавництво «Добра книжка», 1977. – 472 с.

Ірина Рудницкая-Юрійчук

УКРАИНСКАЯ СЕМЬЯ И НАЦИОНАЛЬНОЕ ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО СОЗНАНИЯ ДЕТЕЙ В УКРАИНСКОЙ ДИАСПОРЕ США И КАНАДЫ

В статье рассматриваются особенности формирования национального сознания детей дошкольного возраста в украинской диаспоре США и Канады. Исследуется специфика семейного воспитания, играющего решающую роль в становлении личности. Однако подчеркивается, что в условиях иноязычной среды не все семьи могут дать ребенку надлежащее образование в национальном духе. Эти проблемы решают дошкольные образовательные учреждения. Автор обобщает опыт работы детских «svitlychka», инициированных и управляемых организациями украинских женщин в США и Канаде. Доказывается, что деятельность «svitlychka» является основой украинской системы образования; с 1952 года находятся под патронатом Украинской национальной женской лиги Америки (UNWLA); базируются на принципах национальных ценностей, украинской культуры и религии; объединяют небольшие группы детей одного возраста, начиная с трех лет;

создают эффективные условия для развития любви ко всему украинскому, чувства принадлежности к украинскому народу посредством изучения родного языка, искусства, истории, культуры, молитвы, обычаев, традиций и т.д.

Ключевые слова: украинская семья, детский садик, дошкольное образование, национальное сознание.

Irina Rudnytska-Iuriichuk

UKRAINIAN FAMILY AND NATIONAL KINDERGARTEN AS A LEADING FACTORS IN THE FORMATION OF NATIONAL CONSCIOUSNESS OF PRESCHOOL CHILDREN IN UKRAINIAN DIASPORA IN USA AND CANADA

Of course, family always plays a crucial role in a child's upbringing. The role of parents in this process can not be compared with any most prestigious educative institutions. Mother and father lay a basis for their children upbringing without even knowing it by their daily demeanor, communication with close relatives or friends. However, in the Diaspora, not all families can give the child a proper education in the national spirit taking into consideration the ethnic heritage of cultures. Over time, it gets "too tight" for a child to be in the "parents' nest", it requires a wider range of communication and seeks to communicate with peers. In this case preschool educational institution is a good opportunity.

The main educational factor that has a crucial impact on the spirituality of the young generation is home, Ukrainian family, early childhood education in their native language and culture. Another factor for Ukrainian family is Ukrainian pre-school education, this subtle, sometimes underestimated Ukrainian «svitylychka», organized and managed by Ukrainian women's organizations in the U.S. and Canada. Immigrants of the second and third waves actually felt that they began to lose the younger generation actively included into the society of the country of residence. It was the system of native language training and education, which involve children from preschool age and up to youth organizations which could prevent this process. For the smallest children they began to create children's «svitylychka» («front room») – small groups of children combined by age capabilities. Thus, Ukrainian children «svitylychka» was the basis of Ukrainian educational system. The Ukrainian National Women's League of America (UNWLA) has taken this honorable responsibility – educating of Ukrainian person since 1952. Ukrainian mother could take her child there from the age of three to urge her child to make friends with other children as an equal, to learn who they are, to get the sense of belonging to the Ukrainian people and independence, to develop God-given abilities by studying native language.

Key words: Ukrainian family, kindergarten, Kindergarten (pre-school), nationality.

Одержано 15.11.2013 р.